

Emil Filipčič
NEPOČESANE MISLI

PRVA ČASOVNICA
Brutalisti

Lajkam, pofrendam, šeram. To smo včeraj ali predvčerajšnjim videli v neki reklami na televiziji. Ampak ali je bilo leta štiriinosemdeset, ko smo se prvič zategnili v Pariz, kaj drugače? Zategnili, to tudi ni slovnično pravilno. Ob koncu šestdesetih je bilo v Evropejčku moderno govoriti nula tega. Mi daš en čik? Nula tega. A gremo v kino? Nula tega. Al' prav se piše kasha ali kaša? Boris je bil ob koncu devetdesetih profesor na AGRFT in je bil, po lastnih besedah, v dilemi, kaj naj naredi, ko je eden od študentov v svojem odrskem nastopu uporabil besedo izica. Na izico se oblečem, na izico grem ven, na izico grem na kavo. Boris ni vedel, kaj naj si misli. Kakšna izica? Kdo bo to razumel? Dejstvo je, da latovščina traja kvečjemu deset, največ dvajset let, potem izgine v pozabo. Jasno, vsi po vrsti smo hoteli ustvariti genialno mojstrovino, pa čeprav v žargonu vsakdanjosti. Kdo izmed nas je hotel postati drugi Franz Kafka? Prav gotovo vsi iz Milanove skupine. Tako kot je obstajala Laokoontova skupina, je obstajala tudi Milanova skupina. Nekateri člani te skupine so že umrli, a živijo v našem spominu še danes. Srač je bil prvi, ki je Milana seznanil s Kafko. V branje mu je dal knjižico kratkih zgodb z naslovom *Splet norosti in bolečine*. Govorilo se je, da je ta naslov predlagal tovariš Josip Vidmar osebno. Če gremo po vrsti, so bile v knjižici sledeče Kafkove kratke zgodbe: *Pred vrati postave*, *Vaški zdravnik*, *Sodba*, *Preobrazba*,

Mojih dvanaest sinov, V tujski koloniji, Gladovalec in druge. Milan je *Sodbo* dramatisiral za sprejemni izpit na ljubljanski Akademiji za gledališče, radio film in televizijo. Vse se vrača k življenju. To je bil moj moto tiste čase. Danes, ko smo že vsi v penziji, Bice in Marči, Brane in Berti, mogoče tudi Uroš, ki sem ga ravno zadnjič po dolgem času srečal, nas vse bolj prežema občutje izgube domišljije iz otroštva, pa tudi iz deških in mladeniških let. Vsi smo se umikali s položajev. Nihče več se ni imel za frajerja. Frajer pomeni, da si svoboden. Kako boš svoboden, ko pa moraš na vsake kvatre enkrat na kontrolni pregled v Klinični center? Kakšen svobodni duh si, če ne znaš popraviti pralnega stroja in se mora z njim ukvarjati žena, ki te poleg tega še tolaži: Kdo pa zna popraviti pralni stroj? Samo mojstri. To ni nič narobe, če ne znaš popraviti pralnega stroja. Zares nas je zanimalo samo še zdravje. Jebeš metafiziko, smo si govorili. Niti v sanjah nam ni prišlo na misel, da bi ponovno brali *Splet norosti in bolečine, Proces, Grad* ali *Ameriko*, brali smo Kafkove *Popotne dnevnike* – pa še te površno. Rajši smo gledali *Dvojno preživetje* na TV kanalu Discovery. Ampak ali se v televiziji ne skriva ista metafizika kot v knjigi? Obe sta štirioglati, že to pove vse. Morda sta privlačni zato, ker slutimo, da lahko tudi v pravokotniku izračunamo kvadraturu kroga? Vse se vrača k življenju. Kaj pa pomen? Kako je danes z njim? Še dobro, da imamo penzijo, to je najbolj pomembno. Pa smo spet v krogu. Vsi so mladi in vsi smo stari. Prej je bilo obratno. Na televiziji gledamo kriminalko v nadaljevanjih, naslov

je *Pogrešani dekleti*. Kadar se dogajanje odvija v preteklosti, je glavni detektiv dolgoteljen in bradat, ko pa na ekranu piše ZDAJ, je obrit in ostrižen na balinč-ka, bolje, na kegljaško kroglo, saj ima veliko glavo. Smo postali upokojenci, ki jim iz oči sije televizijska svetloba, kot sem nekoč s preroško ironijo zapisal v svojem *X-100 romanu*? Mabi posedujem, pametnega telefona pač ne. Ta besedica – pač – je tudi postala moderna. Če je tako, je pač tako. Nihče od nas noče umreti. Rajši gremo na tenis, na mini golf, na morje ali po opravkih.

PRIMA MATERIA

Lajkam, pofrendam, šeram, to je začetek, to je prima materia, prvotna snov, ki smo jo spravili na svetlo približno pred tednom dni. Te uvodne besede smo imeli za primerjavo z žargonom vsakdanjosti iz leta tisoč devetsto štiriinosemdeset, ko smo se prvič zategnili v Pariz. O tem, kar je bilo prej, zmeraj govorimo zdaj. Srečali smo se pred Platano. Naključje je hotelo, da smo vsi imeli potni list v žepu ali v torbici. Imaš pasport s sabo? Ne, je to možno? Namreč, tudi jaz imam pasport s sabo. Kaj pa ti, imaš pasport s sabo? Imaš!? Zdaj moramo počakati samo še Milana, da se vrne iz WC-ja. Milan, imaš mogoče pasport s sabo? Tudi ti ga imaš. Saj to je nekaj neverjetnega! Ja, nič, fantje, in ti, lepo dekle, potem se pa lahko zategnemo v Pariz na kavo!

V šestih urah smo bili v Parizu. Sedeli smo v bistroju zraven Gare de l'Est. Takrat nisem pil, vendar se bom za potrebe romana zlagal in bom napisal, da sem si v samopostrežni trgovini kupil majhno decilitrsko stekleničko viskija in sem ga skrivaj dolival v kavo. Danes ponoči sem po dolgem času spet sanjal, da pijem. Zraven je prišla mama in mi prijazno rekla, da to ni veliko. Zdi se mi, da sem, odkar je umrla pred trinajstimi leti, prvič sanjal o njej. Gremo nazaj v Pariz. Sedeli smo v bistroju, ki je bil do pičice podoben bistroju iz nekega filma, v katerem glavno vlogo odigra Lino Ventura. Film smo gledali v Kinu Sloga, sedanjem Kinodvoru. Ventura je v filmu kriminallec in skupaj s še nekaj kolegi beži pred policijo. S sabo imajo vsak svojo družino; žene in otroke. Sedijo v polkrožnem, debelo oblazinjenem separeju; Ventura in kriminalci s preiskujočimi očmi pogledujejo na cesto in na vstopajoče goste, žene so resne, le otroci se brezskrbno pogovarjajo in se smejiijo. Najbolj ganljiv je trenutek, ko Lino kupi otrokom sladoleđ na palčki, pri nas smo mu rekli Lučka, ampak francoska različica Lučke je bila debelejša in bolj oblita s čokolado in tudi lepše oblikovana. Vse v Franciji je bilo bolj kultivirano in estetsko, čeprav so Ventura in kriminalci, skupaj s svojimi družinami, neizbežno hiteli tragični usodi naproti. Milan se je nejeverno oziral po bistroju, kajti znašel se je na licu mesta svoje domišljije. Pred osmimi leti je v vasi na Notranjskem, na robu Bloške planote, sedel za pisalnim strojem, za hrbtom ga je grela kmečka peč, tipkal je in si domišljjal, da je Hugo Capet, nepomemben plemič, ki bo

prav kmalu ustoličen za kralja vseh Frankov in mu bodo v Parizu postavljali trideset metrov visoke spomenike. O tem je pisal z določeno mero ironije, a vseeno se je v megalomanske prizore vživljal z naslodo. Nazadnje je slonel na balkonu svojega dvorca, strmel v polno luno in se spraševal, ali naj udari na Anglijo z ladjevjem ali naj raje pošlje poročno ponudbo angleški kraljici. S perspektive bistroja na Gare de l'Est so bile te sanjarije videti ničeve, posebej, ker je Milan že lep čas prakticiral uresničevanje svojih želja. Namesto da bi gledal lepotice iz *Playboya*, se je rajši poročil. Namesto da bi sanjaril o tem, kako igra glavno vlogo v hollywoodskem filmu, se je domenil z direkcijo Viba filma, da bo igral glavno vlogo v slovenskem celovečernem filmu. V SNG Drama so igrali njegovo dramo. Bil je aktiven. Zakaj sem uporabil tujko? Ko sem šel včeraj čez Tivoli na tenis, sem slišal neko gospo, ki je razlagala drugi gospe: Onadva sta kompatibilna. In tista druga gospa se je takoj strinjala: Ja, ja, kompatibilna sta. V vsakdanjem pogovoru so tujke postale nekaj normalnega, če jih kdo slučajno ne razume, pa vsaj čuti, kaj pomenijo.

ZDAJ

Sanjal je – kdo? – da je zagledal prastaro morsko kačo, ki pa je imela prednje okončine podobne majhnim rokam, bila je vsa vlažna in imela je neizrazit obraz. Za glavno vlogo v celovečernem slovenskem filmu je dobil dvajset milijard dinarjev, taka inflacija je bila v

tedanji Jugoslaviji. Leta 1984 je bilo v veljavi mnenje, da je vesolje nastalo pred petimi milijardami let. Danes, za dolžino Kristusovih let pozneje, jih šteje že trinajst milijard. Še dobro, da berem *Tao Te Ching*. V poglavju XXIX piše, prosto po Prešernu, da se modrec ne ukvarja z velikimi rečmi. Ne vtika se vanje. Odšel sem v Mercator po cigarete in čokoladko Bounty, pred blagajno pa sem pozabil, kako se reče cigaretam.

– Damske cigarete so, sem nekajkrat ponovil, ker me prodajalka ni takoj razumela, saj sem pozabil nalepiti protezo s pasto Corega.

– Danske?

– Damske, damske, Galant ali nekaj takega ...

– Glamour?

– Glamour, točno!

Kje je bila zdaj opojna blaznost čutenja? V sedanjosti sprehod s Karo do Špice, po Petkovškovem nabrežju, mimo množice ljudi za mizami gostinskih lokalov, mimo Prešernovega spomenika in Tromostovja, pa naprej po Gallusovem nabrežju in čez Šušarski most, nato čez kamniti most, ki mu ta trenutek ne vem imena, pod visokimi kostanji do litoželeznega mostu, ki smo ga morali pripeljati iz Most, kamor ga je nekoč dal predstaviti Plečnik, na drugo stran Ljubljance, in potem po peščeni poti mimo klopc in ob gaganju rac do Špice, kjer sva srečala Biljano.

– Zaljubljenca! je že od daleč vzkliknila, takoj ko naju je zagledala.

Zamislite si fotografijo, na kateri Biljana pokončno stoji na peščeni poti pri kamnitih stopnicah nad Ljubljano. Ste si to zamislili? Potem vam moram

povedati, da fotografija nima zveze z resničnostjo. Biljani ni ime Biljana. *Prima materia* se je redko ujemala z idejo, četudi je bila ta drugotnega pomena. Govorili smo mistično, nebulozno, da se nas bog usmili, v vseh jezikih, srbsko in hrvaško, slovensko, italijansko, nemško, francosko, angleško, špansko, grško, poljsko, češko, rusko, makedonsko, japonsko, kitajsko; znali smo povedati vsaj en stavek ali dva, kako besedo, ali pa smo znali jezik vsaj brezsmiselno posnemati. Toliko nas je že bilo na svetu, da živali niso več imele prostora zase. In nekaterim se je še vedno zdelo, da imamo premalo otrok. Vse to smo izvedeli v televizijskih oddajah, z direktnimi prenosi iz Avstralije, Južne Amerike, Indije in s Kitajske, da o internetnih povezavah sploh ne govorim. Naš človek, Slovenec, je odšel na Kitajsko in tam proučeval brezštevilna narečja, vsako jutro pa se je po Skypu javljal mami, ki je bila oskrbnica v Domu pisateljev na Belem Križu. Nismo se več počutili krive, da smo pisatelji, saj smo s to dejavnostjo naposled prišli do penzije. Trije duhovi, ki so iz neke druge razsežnosti gledali na nas, so se radostno pogovarjali: Se spomniš, naš oče, kako si zmeraj opozarjal našega Milančka: S tem ne bo sreče! Pa ga poglej danes – v penziji je, tako kot si bil ti. Vse je bilo videti kot nekakšen sklep. Se spomniš, naša mama, kako si zmeraj govorila: Vse je za nekaj dobro. Ali pa: Vrzi čez ramo. Se spomniš, moj brat, kako si bral Bromfieldovo knjigo z naslovom *Prišlo je deževje*? To knjigo si bral v Beogradu, na Čuburi, v Šumatovački ulici, številka osemindvajset. Bilo je sredi dvajsetega stoletja,

leta osemindeset ali devetindeset. Takrat je bilo dvajseto stoletje videti neskončno. Teta Solza je imela v ogromno knjigo vezan časopis *Ljubljanski zvon* iz leta 1912. Balkanske vojne so bile. Na naslovni strani časopisa je risar nekega dne upodobil bitko med Turki in Srbi. Turki so imeli stožčaste kape s fesom. *Ljubljanskemu zvonu* še na misel ni prišlo, da bi na bojišče poslal fotografa.

PRIMA MATERIA – ZDAJ

Želeli smo si, da bi izumili nekakšno formulo, s katero bi na mah razložili vse, kar je, kar je bilo in kar bo, kajti že iz samega besedila je razvidno, da se nam začne zapletati takoj, ko se postavimo v določeno leto, na primer 1984, ker v njem ne zmoremo obstati v enotnosti časa, kraja in dogajanja, ampak nas nese nekam naprej in nekam nazaj, kot da smo na nevidnih nitih.

OGLESI

Dežuje. Jesensko listje se lepi na moker asfalt. Mobi imej vedno s sabo, kadar greš v kopalnico, kajti zna biti, da te kdo pokliče. Izumitelj telefona, pa četudi pametnega, ni zaradi tega prav nič kriv, niti ni odgovoren za to. Pazi nase in misli s svojo glavo. Kako smo se včasih znali norčevati iz vsega! Zdaj, ko smo

v spomin na mamu postali platonisti, vemo, da je vse za nekaj dobro.

SANJAL JE —

Kdo? Da je srečal umrlega Gojca in da sta se prav prijetno pogovarjala, kakor da bi bil živ. Rekel je Gojcu, da berejo njegove drame, namreč njegove, ne Gojčevih, in da jih cenijo, igrajo pa jih ne. Pri tem se je skromno nasmehnil in Gojc mu je vrnil nasmeh, kakor da ga povsem razume. Vse to pa je sanjal zato, ker je do dveh zjutraj na televiziji gledal oddajo *Spomini*, v kateri je Gojčev oče, ilegalec in med zavedno mladino v Ljubljani organizator upora proti italijanskim okupatorjem ter od leta dvainštirideset partizanski komisar, pripovedoval o svojih izkušnjah iz druge svetovne vojne, pa tudi o povojnih letih, ko je bil jugoslovanski konzul v Trstu, veleposlanik v Londonu in funkcionar pri OZN v Ameriki, ne vem, ali v New Yorku ali v Washingtonu. Imel sem občutek – recimo bobu bob – da imam pred sabo svojega očeta, ki je imel podobno usodo kot Gojčev. V partizane je šel leta enainštirideset, v okolico Sanskega Mosta v centralni Bosni, kjer se je prsi ob prsi bojeval s četniki in Nemci. Doživel in preživel je ofenzivo na Sutjeski. O vsem tem je pred mano rajši molčal ali pa je bil skopih besed. Nekoč, ko smo vsi trije z mamu na televiziji gledali film *Sutjeska*, v katerem je maršala Tita odigral Richard Burton, je sredi filma vstal in odšel na balkon, tam je bilo njegovo zatočišče. Tam

je kadil v dežju in mrazu ali v poletni vročini in strmel v Kamniške Alpe v daljavi, ali pa je štel avtomobile, da bi se na lastne oči prepričal o tehnološkem razvoju Jugoslavije. Vprašal sem ga, ali mu ni všeč, da Tita igra Richard Burton, pa je le kratko odvrnil: Ni bilo tako. Naj je Gojc pojedel še toliko tabletk LSD-ja in pod vplivom lizergične kisline potoval na Merkur, na Jupiter in še dlje po planetih našega osončja, nikoli se njegova osebna vojna zvezd ni mogla primerjati z vojno, ki jo je doživel njegov oče. Naj sem se v loži še tolikokrat izpostavil aplavzu kot dramatik in na odru in v filmu kot igralec, nikoli se to ni dalo primerjati z zmagoslavjem, ki ga je doživel moj oče, ko so devetega maja petinštirideset kot osvobodilna vojska vkorakali v Ljubljano. Mogoče sem se iz same ljube nečimrnosti uprl Jugoslovanski ljudski armadi, čeprav me je z elektriko prepričevala, da ji moram služiti, in mogoče je Gojc zaradi elektrošokov na ljubljanski psihiatriji odšel med zvezde, s pištolo v roki. Ali je človek sploh lahko kaj drugega kot megaloman, glede na to, da je človeštvo pristalo na Luni in da že načrtuje polet na Mars?

KET?

Tako smo se hecali svoje čase v ljubljanskem, ali morda še ožje, v trnovskem narečju. Ket boš? Pomenilo je hkrati kje, kako in tudi zakaj. Ket boš povedal vse? Ket boš najbolj pameten? Ket boš govoril o filozofiji? Ket boš govoril o Bogu? Ket boš prišel

na Mars? To zaenkrat še ni mogoče. Potovanje bi za človeško telo trajalo predolgo. Astronavt, ki preživi šest mesecev v breztežnostnem stanju na vesoljski postaji, se mora ob povratku na Zemljo znova priučiti hoje. Mišice mu atrofirajo ali nekaj takega, ne vemo še vsega, oprostite. Kazalo je, da hočemo z besedami ponazoriti, kako visok prag bolečine imamo, koliko voltov smo sposobni prenesti. Ravno predvčerajšnjim nam je naša inteligenca omogočila, da smo s pomočjo vesoljskega teleskopa Hubble ugledali meteorit v obliki cigare, v dolžino je meril mogoče celo štiristo metrov in širok je bil štirideset metrov. Prav gotovo je prihajal iz drugih osončij, kjer ga je bičal in šibal druge vrste vesoljski veter, saj je bil rdečkaste barve. V našem osončju so meteoriti povsem črni.

SAJ NI RES ... PA JE!

Najprej naj vam povem, da se spominjam prav vseh štipendij, ki mi jih je doslej dodelila Javna detektivska agencija za umore, in to prav dobro. Zamerite torej ne morem gojiti. Da sem pozabil poslati končno vsebinsko poročilo, pa se zagovarjam takole: pisal sem beležko z delovnim naslovom *Moto* in jo tudi dokončal ter jo pravočasno oddal založbi Beletrina. Kot dokaz prilagam potrdilo založbe. Rad bi, da mi tudi vi dokažete, da sem prejel več pozivov, naj končno vsebinsko poročilo oddam (kot navajate na str. 3 sklepa z dne 22. 1. 2017), kajti prejel nisem niti enega samega poziva, ki bi me opozoril na mojo

napako. Zaključil bom takole: glede na to, da ste Javna detektivska agencija za umore, sklepam, da vam je pomembnejša beležka kot pa končno vsebinsko poročilo o njej ter upam, da bo moja pritožba ugodno rešena. Lep pozdrav.

ŠEST MESECEV PREJ

Pišem beležko z delovnim naslovom Presenečenja se vrstijo. Pripoveduje o treh prijateljih in prijateljici, ki na začetku zadnje petletke jugoslovanske države z avtobusom potujejo po Evropi. Nika je zaljubljena v Pariz, njena vzornica je Brigitte Bardot, Bice, njen brat, je navdušen nad francoskim življenjskim slogom na splošno, *joie de vivre*, ponavlja z užitkom ter si pri tem obeta tudi srečanje s kakšno čedno Francozinjo. Srač, čigar pogrskovanje velja v Sloveniji za govorno napako, se želi v Franciji preizkusiti v znanju francoščine, kot pravi gurman pa bi se rad поблиže seznanil s francosko kuhinjo. Milan je na tistem zaljubljen v Niko in sledi njenim muham, čeprav je, ne da bi se tega zavedal, ortodoksni pristaš komunizma, maršala Tita in Sovjetske zveze, z ruskim narodom in Dostojevskim, največjim pisateljem, na čelu.

V Parizu so presenečeni nad Versaillesom, ki se jim zdi podoben elegantni kasarni, v Rimu nad Forumom Romanumom in Slavolokom zmage, ki je veliko manjši od tistega v Parizu, v Londonu ob srečanju z angleškim gentlemanom pri sedemdesetih, z dolgimi, sveže umitimi belimi lasmi, z belo srajco in

metuljčkom, v dovršeno zlikani črtasti obleki v vseh barvah mavričnega spektra.

Naprošam vas za raziskovalno štipendijo, zato da bi se še enkrat podal po poteh tega tovarštva, si osvežil in obnovil spomin na minule dogodke in jih primerjal s sedanjostjo.

VSE JE ZA NEKAJ DOBRO

Tudi to, da je Javna detektivska agencija za umore zavrnila mojo vlogo za raziskovalno štipendijo, ne da bi jo sploh obravnavala, ker sem naredil administrativno napako. Zdaj se bova s Karo borila in napisala pritožbo, ne bova se vdala kar tako. In tudi lobiral bom, čeprav si komaj predstavljam, kaj to v resnici pomeni. Se bom že navadil. Zaveznike si moram pridobiti. Ampak to naj ostane skrivnost. Zato in samo zato fotografija ne sme imeti zveze z resničnostjo.

$\frac{20}{21}$

VENDAR

Tao Te Ching pravi, prosto po Prešernu: zapri vse prehode, ostani doma, ne hodi k ministrom, ne ukrepaj, pa bo prišel k tebi angel v podobi Mitje in ti dal pogodbo za novo beležko z delovnim naslovom Političkin Zabavnik, in boš rešen težav.

ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК (10 динара 1952)

Miki in Šilja (vem, da je po angleško Goofy, torej teres, neroda, če se prav spominjam, smo ga v slovenščino prevedli kot Pepeta). Miki in Pepe na Otoku dinozavrov. 22. Srečna vrnitev. Mikiju je uspelo popraviti avion za vrnitev. Miki je stal na polici nad prepadom in se oprijel ovijalke, ki je visela z vrha pečine.

– Zdaj grem v votlino, da se naspim, je rekel.

Zavihtel se je nad prepadom in tik pred vhodom v votlino osupnil.

– Tam bom imel mir ... Kaj?

Iz votline se je slišalo smrčanje. Hrr – r – r – r ...
zzz ... lmpft ...

Le kdo se je zavlekel sem noter?

Miki je vzel v roke gorjačo in odločno zakorakal proti votlini.

– Spiš v moji votlini, kaj? Zdaj ti bom pokazal!

Ampak v votlini je Mikija čakalo prijetno presenečenje.

– Kaj? Pepe!

Miki je začel stresati Pepeta, ki je na tleh spal spajne pravičnega.

– Pepe, ne muči me ... Vstani, da se pogovoriva.

Pepe se je nejevoljno zvil v klobčič in niti oči ni odprl.

– Ne muči me ti! Če ti je toliko do pogovora, imaš tam strička Dobrilo.

Miki se je sunkovito obrnil.

– Profesor, mar ste tudi vi tu?

Profesor Dobrila je imel na glavi klobuk s trdim obodom, ki ga je ščitil pred soncem in dežjem, čez dlani je navlekel rokavice, bil je v kratkih hlačah in obut je bil v gojzarje.

– Tukaj sem, Miki, je rekel, pridi, vse ti bom povedal.

JUTRI

Avion s stekleno kupolo nad pilotskim sedežem in dvema sedežema za njim je stal na stezi pred votlino.

– Potniki, je šaljivo rekel Miki, vse je pripravljeno, izvolite v avion, upam, da bo vzletel.

Avion je šinil v nebo.

– Hura -a -a! V zraku smo! Še malo, pa bo poletel kot puščica.

Avion, ki je imel trup v podobi topovske krogle, je švistal skozi zrak.

– Striček Dobrila, ste radostni, ker bomo čez nekaj dni doma?

– Radostim se, Pepe ... A hudo mi je za dinozavra ... In za Kamenčka.

Pepe je nadaljeval s spraševanjem.

– Kaj pa ti, Miki, zakaj si poklapan?

– Strah me je, da se ne bi zbudil in ugotovil, da so bile vse to le sanje.

TRISTRAM SHANDY

To je naslov romana angleškega pisatelja Laurencea Sterna. Na začetku romana se glavni junak rodi in na koncu romana je star eno leto in pol. Leta 1952, 31. maja, sem imel eno leto in malo manj kot dva meseca. Stalin je bil še živ, a že naslednje leto se je imel posloviti od tega sveta. Leta 1952 je v Ljubljani zapadlo več kot dva metra snega. Šokantno je bilo. Karo se je rodila 4. januarja 1952 na Jesenicah. Poleti istega leta je moj brat pri osemnajstih zbolel za otroško paralizo. Dve leti prej je jugoslovanska nogometna reprezentanca na svetovnem prvenstvu v Braziliji igrala v četrtfinalu, na stadionu Marakana, pred 170.000 gledalci, proti reprezentanci Brazilije in izgubila 2:0. Pri izhodu iz podzemnega tunela na stadion se je Rajko Mitić zaletel z glavo v betonski zid in moral vso tekmo odigrati z obvezano glavo. Kaj bi rad povedal? Da je življenje borba? *Borba* je bil časopis, glasilo Komunistične partije Jugoslavije in obvezno čtivo vseh oficirjev JLA. *Politika* je bila pred drugo svetovno vojno v lasti Slovenca Ribnikarja. *Politiki* je Tito po svojem prihodu na oblast pustil bolj proste roke. Lahko je tiskala *Politikin Zabavnik* za otroke. Čez nekaj časa se ji je pridružila še *Borba* s stripovsko revijo *Kekec*. *Dobra volja je najbolja, to si piši za uho.*

Jugoslavija v sliki in besedi – ŽELEZARNA V ZENICI

Človek je gol do pasu, ker iz peči, ki jo polni z lopato, žari silna vročina. Ko preneha z delom, se počuti, kot da je skuhan.

KOLIKO VOLTOV?

1. Pisal sem beležko z naslovom *Moto*, pravzaprav vsak dan, in sem napisal približno eno tretjino. Udeležil sem se tiskovne konference ob izidu svoje debele beležke z naslovom *Drame* v prostorih Mladinske knjige.

V Kinu Šiška sem se skupaj s soavtorjem Markom Dergancem udeležil predstavitve stripa *Butnskala* in na odru odgovarjal na vprašanja moderatorja Igorja Vidmarja. Z Markom Dergancem sva nastopila v Mladinskem klubu v Kopru in odgovarjala na raznovrstna vprašanja moderatorja Marka Breclja.

2. Delovni načrt sem realiziral tako: pripoved o slikarju Motu se razrase v epopejo generacije hipijev, umetnikov in boemov iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Z našim vzornikom, himničnim tragedom Ivanom Mrakom na čelu.

Z ROKAMI

in s svojo močjo so ljudje iz predvojne železarne v Zenici nadomestili stroje, ki jih takrat ni bilo. Iz šihta v šihta, iz leta v leto, dokler služijo hrbet in oči.

SANJAL JE

osebno, da je v knjigarni zagledal knjigo, ki jo je pod njegovim imenom napisal nekdo drug, na naslovnici je z velikimi črkami pisalo EMIL FILIPČIČ, naslova romana ni bilo, ko pa je knjigo odprl, je na prvi strani lahko prebral opis vrveža teles kopalcev v plavalnem bazenu, roke in noge so se prepletale, zahteval je svinčnik, da bo opozoril vodstvo na krajo identitete, a je dobil v roke nekakšno palčko in črno smolo, s katero ni mogel na papir spackati skoraj nič.

PO MLADINSKI

progi Šamac–Sarajevo je sopihalo že na tisoče vlakov, tračnice za to progo pa so naredili v zeniški železarni, ki je takoj po vojni z novimi strojnimi kapacitetami zadostila našim potrebam.

SAJ NI RES ... PA JE!

Jean Pishu, 1839–1906, pismonoša iz Bordeauxa v Franciji, je vedno spal oblečen, ni si sezul čevljev in tudi kape ni odložil.

TO SO DIMNIKI

Siemens-Martinovih peči, zgrajeni v sklopu zeniškega metalurškega kombinata. Vsaka od teh peči izlije dnevno osemnajst vagonov jekla, celo kompozicijo.

PRVO POGLAVJE

Presenetilo nas je, da je Evropa tako majhna. Iz Pariza smo prišli v Calais, kaj pa vem, v treh ali štirih urah. Vkrcali smo se na trajekt in v dobri uri in pol smo že bili v Dovru in občudovali peščeno bele klife, ki so se dvigali nad obalo. Lahko smo si predstavljali, kako je Cezar s svojimi legijami jahal in pešočil skozi gozdove, po izhujenih in neizhujenih stezah in poteh in po keltskih cestah, narejenih iz desk, prispel na obalo kanala, ki mu danes rečemo Rokavski preliv, ter tam takoj začel graditi galeje. Mimo zelenih travnikov in vsevdilj po levi strani avtoceste smo v treh urah prispeli v London. V hotelu Continental smo se razpakirali in si privoščili zasluženi počitek. S postelje smo na črno-beli televiziji gledali konjsko dirko, Ever Ready Derby, kot je s slavnostnim poudarkom

povedal komentator. Sto tisoč gledalcev je prišlo na ta dogodek in med njimi je bila tudi kraljica mati. Moški so imeli na glavah cilindre in polcilindre, ženske so krasili širokokrajni klobuki, aranžirani z rožami in pentljami, kot da bi bili vsi skupaj preslikani iz filma *My Fair Lady*, z Rexom Harrisonom in Audrey Hepburn v glavnih vlogah. Navijali smo za Lesterja Piggotta, edinega jockeya, ki smo ga po slovesu poznali že od prej. Dirka je trajala približno dve minuti in šestinštirideset sekund. Piggott je na koncu zasedel deveto mesto. Potem se je množica mirno razšla. Strinjali smo se, da je bil dogodek fascinanten. Popoldne smo se odpravili na Trafalgar Square. Milan je imel v roki zemljevid in se je s presojojočim pogledom oziral naokrog. Tedaj je k njemu pristopil gentleman v dovršeno zlikani črtasti obleki v vseh barvah mavričnega spektra, imel je dolge, sveže umite bele lase, metuljček, sijajno zloščene čevlje, elegantno se je naslونil na sprehajalno palico s srebrnim glavičem in vljudno vprašal: Excuse me, gentleman, what do you want to know? Milan je to začutil kot kompliment, na prvem mestu sebi in na drugem tovarni Mura, ki mu je ukrojila odlično črtasto obleko, resda v temnejši barvi in tanjših črtah, a kvaliteta je bila nesporna.

– Can you tell me where Trafalgar Square is?

Milan je to povedal kot iz puške. Angleža je to razvedrilo.

– Of course, je rekel in jih povedel s sabo.

Potem je pogovor zamrl. Čez Milana je padla železna zavesa. Saj tudi Stalin ni znal angleško. Tito se je verjetno s Churchillom pogovarjal s posredova-

njem tolmača, prav gotovo se ni hotel blamirati z latovščino zamorca Jima iz Twainovega *Huckleberryja Finna*. Milan je bliskovito razmišljal, ali naj pove, da bi si radi ogledali spomenik, *monument of admiral Nelson*, a takrat so že prispeli na trg in Milan ni niti muksnil. Anglež je bil rahlo razočaran, od Milana je pričakoval več, a se je kljub temu vljudno in veselo poslovil. Pred njimi se je visoko v nebo dvigal zaobljen steber, vrh katerega je v svoji naravni velikosti skromno stal admiral Nelson. Videti je bilo, da izraža temeljno misel angleške kulture – *common sense*. V primerjavi z njim so pariški spomeniki maršalom in raznoraznim pomembnejšem naravnost bahavi. Še celo Prešernov spomenik pred Tromostovjem v Ljubljani je večji. Ulil se je dež. V neki gostilni smo si privoščili *fish and chips*. Stregel nas je kar oče gostilničar. Dež je ponehal. Odšli smo v gledališče na popoldansko predstavo *Mišelovka* Agathe Christie, ki so jo igrali že dvaintrideseto leto zapored. Saj se verjetno čuti, kaj je bilo prej in kaj je bilo zdaj? Ali je bilo vse prej in je vse zdaj? Vesel sem, ker sem dobil pismo iz Kliničnega centra, da so izvidi negativni in da sem torej zdrav.

– Two tickets, please, sem zahteval razločno na blagajni.

– Yes, love, je takoj ustrezljivo prikimal blagajničar. Mrko sem ga pogledal.

– Sorry, se je opravičil in mi izročil vstopnici in drobiž.

To sem bil jaz, z glavo in brado, prabit sveta, kar je že znanstveno dokazano, namreč, izviram iz vesoljskega

prapoka, sem nič manj in nič več kot božji delec in nikdar ne bom oporekal, dragi bralec(ka), če zase zahtevaš enako mero. Taki smo pač ljudje. Kadar nam je življenje všeč, postanemo brezskrbni. Nečimrnost nam kaže, da izviramo iz vesoljskega nič in da nam ravno zato ne preostane drugega, kot da si pojemo slavo, kakor murni. In da živimo svoje življenje do zadnjega diha. Ali je sploh pomembno kdaj, prej ali zdaj? Dvorana je bila na prvi pogled stara najmanj sto let. Stoli in majhne lože iz češnjevega lesa, vse je bilo skrbno ohranjeno. Med vrstami je hodila šestdeset let stara gospa v beli bluzi in predpasniku, zadnjo plat ji je prekrivalo kratko krilce, za vratom je imela na vrvicah obešen pladenj s slaščicami, bonboni, popkornom in kokakolo. Dvorana se je zatemnila. Predstava se je začela. Gledano v celoti ni bila niti boljša niti slabša kot *Deset zamorčkov* Agathe Christie, ki smo jih gledali v Šentjakobskem gledališču v Ljubljani. Le izgovarjava angleških igralcev je bila res izborna. Našim amaterjem iz Šentjakobskega se je poznalo, da se niso učili odrskega govora pri gospe Ani Mlakar z ljubljanske Akademije za gledališče *et cetera*. Seveda, *et cetera*, zakaj pa ne? Saj smo že rekli: vsaj stavek, vsaj kako besedo znamo na pamet v kateremkoli jeziku. Presenečenje nas je čakalo skoraj čisto na koncu. Morilec se je povsem nepričakovano razkril v svoji zločinski sli in ubil svojo poslednjo žrtev. Tedaj je neka ženska na ves glas zakričala, da smo se vsi prestrašeno zdrznili in pogledali tja. Sedela je sredi skupine ameriških turistk v živobarvnih oblekah in marsikatera je imela visoko natupirano svetlo modro

frizuro, da sem najprej pomislil, kako naivni so ti Američani, šele pozneje pa sem pomislil, da je bila to plačana kričavka, ki je prispevala svoj obolus k predstavi in ga hkrati tudi zaslužila. Še zanimivost: v gledališkem listu je pisalo, da neki igralec, rekel mu bom kar Harald Jarvison, igra svojo vlogo v *Mišelovki* že sedem let, če se ne motim, vsak dan, no, mogoče ob nedeljah ne, vsak dan, popoldne in zvečer. Poleg tega smo izvedeli, da je v zaodrju vedno na preži in v pripravljenosti igralka Sally Wilson, ki zna vse vloge na pamet, tako da lahko kadarkoli vskoči v predstavo, če se slučajno, bog ne daj, komu kaj hudega zgodi. Nismo si mogli pomagati, naslednji dan nas je spet vleklo v Talijin hram. Na Piccadilly Circusu smo v enem od številnih gledališč gledali igro Toma Stopparda, v kateri je kot avtor nastopal v glavni vlogi. V gledališkem listu je bila njegova fotografija. Ko se je pojavil na odru, se je marsikdo sklonil k sosedu in mu nekaj pošepetal na uho. Aplavz na odprti sceni je dobil, ko je naveličano rekel: *I don't care about Beethoven, give me Procol Harum!* Vsa dvorana se je zasmejala. Smejali smo se tudi mi, posebej Bice in Milan. Kolikokrat sta v študentskem naselju plesala ob glasbi ansambla Procol Harum. Njihov največji hit je bil komad *A Whiter Shade of Pale*. Še lep čas se je od tu in tam slišalo hahljanje, kajti to je bila zmaga sedanjosti nad preteklostjo. Živeli smo vendar v dvajsetem stoletju, koga je brigalo devetnajsto, ket šele osemnajsto. Rnku, rečem v notranjskem narečju, orpo, rečem v primorskem narečju, koga, ki je danes

star sedemnajst let, briga dvajseto stoletje? Vsa ta imena, ki jih naštevam, so zanj *passé*.

DRUGO POGlavJE

Pod vplivom poljudnoznanstvenih oddaj na televiziji, se mi včasih zazdi, da se v mojih možganih godi natančna odslikava veselja. Dlje ko živim, bolj v neskončnost se širi moj spomin. Včeraj sva šla s Karo v Gledališki muzej. Knjižničarka Katarina je skopirala moje tri dramolete in eno dramo. Najprej me je na Slovenski cesti lajkal, torej objel, bas kitarist Pankrtov, nato me je pofrendal, vprašal me je, kako sem, če sem v redu, in naposled je z mano šeral zgoščenko z njihovega razprodanega koncerta v Stožicah; če sem videl prav, je imel v torbi samo še eno zgoščenko. V Gledališkem muzeju sem pred vrati v knjižnico, v majhni dvorani za šipo, zagledal Nicka Upperja, ki je nekaj živahno razlagal trem gospem, sedele so bolj daleč, zato jih nisem dobro videl. Vstopila sva v knjižnico, dobila tekste in Katarina naju je povabila na kavo. Pred vrati knjižnice me je že čakal Nick Upper, objela sva se pred vitrino, ki je bila posvečena meni kot dramatiku, na vidnem mestu je bilo napisano moje ime z velikimi črkami, bilo je vse polno mojih fotografij, gledaliških listov z uprizoritev mojih dram v različnih teatrirh po Sloveniji, bila je tudi debela knjiga z naslovom *Drame* in mojim imenom. Z Nickom sva spregovorila nekaj besed o mojem dramoletu *Winnietou v toplicah Dobrna* in o moji drami *Župnik*, šele

takrat sem za šipo v dvorani prepoznal Mileno, šel sem noter, da jo pozdravim, objela sva se in se poljubila na lica, zraven nje sta sedeli Teja in Olga, vadili so predstavo *Predsednice*, Nick Upper je bil režiser. Naj zajamem sapo ali naj nadaljujem? Mileno sem vprašal, ali se še spomni, kaj sem ji zaželel za rojstni dan pred dvajsetimi leti, ko sva igrala ljubezenski par v Feydeaujevi *Bolhi v ušesu*, jaz sem bil Tournel in ona je bila Raymonde. Da bi do mojega devetdesetega leta igrala z mano v *Bolhi v ušesu*, potem ko bom jaz umrl, pa lahko igraš *Riharda III*. Točno tako si rekel, se je smejala. S Tejo sem se rokoval in ji zaželel dober dan, za hip sem pomislil, ali naj ji povem, da sem jo pred kratkim gledal na televiziji, v filmu njenege pokojnega moža Jožeta Babiča, *Poslednja postaja*, iz leta 1971, a sem ta čas že objel Olgo in jo poljubil na lica, igrala je v skoraj vseh mojih dramah in skupaj z Nickom Upperjem v dramoletu *Veselja dom*. Naj zajamem sapo ali naj nadaljujem? Pozabil sem povedati, da sem približno pred štirinajstimi dnevi sanjal, da sva bila z Oletom na Malem grabnu, vse je bilo poplavljeno, kalna voda je drla vsenaokrog naju v velikih valovih, po ozkem, s travo poraslem rtiču, je Ole previdno stopal proti vodi, kdo ve kaj je hotel preveriti, tisti trenutek mu je spodrsnilo in padel je v vodo. Naredil sem korak proti njemu in se prebudil. Danes zjutraj sem sanjal, da sva bila s Pomladanko v gostilni na vrhu hriba, hodila sva po gostinskih sobah, na vsem lepem pa je nekam izginila, kot se je to tudi v resničnosti vedno in redno dogajalo, tako da sem jo ljubkovalno klical *vanishing lady*. Tedaj

sem srečal Nicka Upperja, povabil me je v gostinsko sobo, kjer so bile Milena, Teja in Olga. *Winnetouja v topicalah Dobrna* igramo, je rekel Nick, rad bi, da si ogledaš vajo, a začel sem se izmotavati, da nimam časa, odšel sem ven, na hrib, in se oziral vsenaokrog, da bi kje zagledal Pomladanko, vendar je ni bilo nikjer. Zbudil sem se s čudnim občutkom, drugih besed ne najdem. Takoj sem odšel po tablete Corega, po časopis *Delo* in po kemični svinčnik znamke PILOT BP-S MATIC MEDIUM, da lahko vse tole zapišem. Na Miklošičevi sem srečal starčka, ki je krevsal proti meni in se zraven mukoma opiral na palico. Tako star pa še nisem, sem pomislil. Na Pražakovi je na prehodu za pešce zapeljal proti meni avtomobil in sunkovito zavrl, ne ravno zadnji hip, a vendar mi je skozi hrbtenico šinil rahel srh, da sem na vsem lepem oživel in prikorakal sem, za mizo, in vse zapisal, tokrat z dobrim občutkom, da sem si izpraznil jajca.

TRETJE POGLAVJE

ZDAJ je ravno pravi trenutek, da se vprašamo, kako naprej z moderno tehnologijo. Mobi je mrtev. Ne oglašja se. Mali tamagoči ne piska več. S tamagočijem se je pred kakimi petindvajsetimi leti vse začelo, vsaj za moje pojme. V časopisu *Delo* se je na zadnji strani, v rubriki PA ŠE TO, pojavila novica, da starši na Japonskem kupujejo otrokom aparatke, ki jih moraš nahraniti z elektriko, sicer začnejo vekati. Moj mobi je nahranjen z elektriko, to sem videl včeraj.

Ponoči pa je revček zmrznil, druge razlage nimam. Njegovo kodo, to je tudi nov izraz, ki je umljiv vsem in vsakomur, torej, njegovo kodo znam na pamet, a ne vem, na katero izmed številnih tipk moram pritisniti, zato ga bom rajši pustil pri miru in odšel po kruh. Ko se vrnem, bo Karo, ki podpira tri hišne vogale, ugotovila, kaj je narobe z mobijem in ga popravila, jaz, ki s pričujočim pisanjem podpiram četrti hišni vogal, pa bom nadaljeval z razmišljanjem. *Veš, poet, svoj dolg?* Približno ob enakem zimskem času je Milan leta 1983 slonel na polici v Kavi, pil je pivo iz flaše, kadil čik za čikom in strmel v luže na črnem asfaltu. Deževalo je. V lokalju razen njega ni bilo nikogar od znanih. Pred blagajno sta dve starejši ženski kupovali kavo in klepetali s šefico Emilijo, na polici zraven vrat v WC sta drug nasproti drugemu slonela receptor iz Hotela Slon in lastnik prodajalne s štampiljkami ter se pogovarjala ob kavi. Za avtomatom za kavo je stala strežnica v belem predpasniku. To bi moral opisati, si je v mislih govoril Milan, ta dež, ki na drobno pada na luže na črnem asfaltu, pravzaprav je asfalt na Natorjevi ulici pred lokalom počrnel od dežja, drugače je umazano siv, tudi šipa, skozi katero gledam na cesto v nasproti stoječe majhne hiše, ni ravno čista, vse je sivo in umazano, pešci hitijo mimo z dežniki v rokah, uslužbenka zraven uslužbenca, sami uslužbenci, jaz pa, namesto da bi odšel domov in vse to opisal, pijem, že odkar mi je spomladi umrl oče, pijem, skoraj vsak dan sem pijan, ura je deset dopoldne, jaz pa sem še od včeraj pijan, klin se s klinom zbija, si pravim, vrzi čez ramo, si pravim, udri

brigu na veselje, se opogumljam ter se v možganih zabavam s parafraziranjem Huxleyjevega *Krasnega novega sveta*: mater, če bi bil rojen v tovarni Kolin-ska, kakšne možnosti bi imel, veš, kakšen frajer bi bil? Tako pa, ker sem rojen v Gradisu, je pač tako, kot je. Da si ne boš slučajno mislil, jaz imam blazno rad svojo rojstno tovarno Gradis, ampak včasih me pa le obide hrepenenje, mater, če bi bil rojen v tovarni Kolinska ... O, jaz sem imel že v prejšnjem stoletju v glavi brskalnik, natančno takega, kakršnega premore današnji računalnik. Saj še zmeraj vemo, kaj je bilo prej in kaj je zdaj, mar ne?

ČETRTO POGLAVJE

V Pompidoujev center se je Milan pripeljal z dvigalom skozi prostorno stekleno cev, kakršno je videl v filmu Mela Brooksa *High Anxiety*, *Visoka napetost*. Ogleдал si je lepo število Picassovih slik iz njegove roza faze. Zunaj se je na vse strani neba razprostiral Pariz, s palačami, cerkvami, s počrnelimi fasadami iz prejšnjih stoletij, vse do stolpnic v meglicah na koncu obzorja. Milan se je spomnil, da je bil tudi njegov oče v Parizu, kot eden izmed članov oficirske delegacije JLA. Oče je ves nasmejan rad pripovedoval, kako so jih odpeljali na večerjo v luksuzno restavracijo, francosko ni znal, strmel je v jedilni list in rekel v nemščini: Menu vier! Vsi drugi so dobili vilice, žlice in nože, le njemu so prinesli kleščce. Cela delegacija se je krohotala. Naročil je jastoga! Srač je vedno naprošal